

La roda dels anys, les feines del camp i la llibertat i supervivència del pagès

Col·laboració dins "El món agrari a les terres de parla catalana".

Editat per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 2011, pàgines 106-108.

Ignasi Aldomà Buixadé, professor UdL

"En el segar cereals, els homes segadors de volant i dalla fan plaça, ço és, amb l'eina al coll es presenten, en clarejar el dia, en un punt especial de contractació, que sol ser la plaça, i allí ofereixen llurs serveis i es fixa el preu, que és sempre un tant en metàl·lic i la despesa. Els seguidors o garbelladors, igualment...". Amb aquest i altres retrats Valeri Serra i Boldú (Folklore de la pagesia, 1918) ens deixà un panorama de la pagesia de fa cent anys que avui se'ns fa entranyable. Des de la perspectiva actual, el llegat de Valeri Serra i el d'altres testimonis dels temps pretèrits ens permet de veure el molt que ha canviat el camp i el que han canviat els pobles en cent anys.

Pel camí de les transformacions seculars, però, ni es perden tots els referents, ni les transformacions són lineals i progressives, ni molt menys. La presència mateixa de mossos o jornalers a la plaça del poble a l'espera de l'amo que els passava a contractar per fer la feina del dia ha tingut les seves davallades i revingudes. Aquesta forma de contractació, que ens ofereix la cara menys amable del mercadeig de la mà d'obra del camp i que s'ha vinculat als sectors més desfavorits dels nostres pobles, ha anat en general a la baixa, però encara avui es poden veure petites concentracions de joves en algunes poblacions fructícoles que esperen l'arribada d'algun empresari redemptor.

La mà d'obra assalariada o "no-familiar" del camp ja no està formada, per altra part, pels cabalers desheretats o pels hereus de les famílies pageses humils. La mà d'obra del camp és avui dia fonamentalment immigrada i prové majoritàriament dels països subsaharians, i és una mà d'obra assalariada que quan ha pogut s'ha canviat cap a la construcció i d'altres sectors d'activitat que oferien remuneracions millors que les feines del camp. I la presència d'aquest assalariat camperol real o potencial es fa més notòria en els darrers anys, quan la crisi econòmica ha tornat a posar les coses difícils per tothom i l'agricultura, que no dóna grans beneficis als seus empresaris però manté el seu ritme productiu, és un refugi i una esperança pels grans damnificats de la crisi que han estat els treballadors immigrants.

A propòsit de tot plegat, tant ahir com avui, les feines del camp no solament segueixen inexorablement la roda anual de les estacions, amb alguns moments de cuites i d'altres de deixondiment, sinó que de vegades semblen seguir una roda del temps molt més gran i lenta. Durant els tres primers quarts del segle XX s'assistí a una caiguda continuada de la mà d'obra assalariada al camp; les feines es mecanitzaren i els ritmes de treball s'intensificaren, de manera que el camp va deixar anar una gran quantitat de braços que passaren a sostenir les cadenes de producció de la indústria i els seients dels serveis urbans.

Gira la roda del temps i en els dos darrers decennis tornem altre cop cap a una agricultura mantinguda per assalariats, i no hem arribat del tot a les concentracions de jornalers a les places descrites per Valeri Serra i Boldú, però tampoc les podem descartar. Amb totes les dificultats de mesura i els contrastos entre les diferents fonts d'informació, les estadístiques apunten com en els darrers anys el nombre total de persones que treballen al sector agrari tendeix a l'estabilitat, mentre es produeix una recomposició en el seu interior i el nombre d'assalariats agraris supera actualment el dels empresaris i els seus familiars que treballen en el sector agrari.

Si a la primera meitat del segle XX la davallada del total d'actius agraris apareix com relativament moderada i, fins i tot, presenta una petita remuntada a la postguerra, a partir del 1950 l'ocupació al camp davallà de manera substantiva i general. Dels 328.382 actius consignats el 1950 es passarà a 87.822 el 1991 (base censal), xifres que corresponen a la pèrdua de la meitat dels actius cada vint anys. Els desglossaments d'aquestes xifres ja no és tant net i clar, però es pot assenyalar una davallada que afectà fonamentalment tres subgrups; els assalariats del sector, els petits pagesos que depenien de sous d'assalariat i les grans propietaris que havien viscut històricament d'aquests assalariats.

En el context anterior s'arribà en els anys 1960 i 1970 a un moment de maduresa de l'explotació familiar agrària, i podríem parlar d'una societat ideal o idíl·lica de petits productors que amb el treball aportat pels membres de la pròpia família satisfien les necessitats del mercat i les pròpies, i que no utilitzaven pràcticament mossos o jornalers que en el camp sempre han estat relativament mal pagats. Però, ni tots els territoris es beneficiaren de l'Arcàdia rural del tardofranquisme, ni aquesta Arcàdia tindria una estabilitat en el temps. A banda de les dificultats que hagueren de passar els qui emigraren dels camps i pobles, a les comarques i poblacions interiors es produí un despoblament de conseqüències nefastes. A les comarques de muntanya i els secans interiors que no es diversificaren cap a la producció de fruites o cap a l'engreix de porcs i pollastres i que no incorporaren indústries o serveis turístics (aquests arribaren més tard), la pèrdua de mà d'obra al camp resultaria catastròfica per a la continuïtat social i, fins i tot, física de molts pobles i masies. Per altra part, la mecanització de la collita del cereal, que era l'activitat més important de la Catalunya agrària preindustrial, i la mecanització de les moltes altres activitats culturals agràries, aniran acompanyades d'altres canvis en profunditat de l'agricultura i de l'alimentació que minaran totes les virtuts de l'Arcàdia rural i que ens situen en els darrers anys davant d'una agricultura i unes explotacions agràries que serien completament desconeguts pels avantpassats.

Darrera dels tractors i les collitadores dels anys 1960 i darrera les sembradores i recol·lectores automàtiques que no paren d'incorporar-se als treballs del camp, el pagès ha trobat un alleujament extraordinari a la duresa del treball del camp. La mecanització d'ahir i avui significa, però, la disminució de braços que s'ha assenyalat abans i comporta el pas, tant o més remarcable, cap a una dependència de les indústries que produeixen les màquines i dels bancs que ajuden a comprar-les. I en aquesta transició no solament compten les màquines, sinó la incorporació dels adobs químics, les llavors híbrides i després transgèniques, els insecticides, els herbicides, els antibiòtics,... Des dels anys 1960 l'agricultura ha fet i continua fent la seva revolució industrial, que comporta la substitució del gremi de pagesos per la sectorial d'empresaris del camp; s'han de conèixer i dominar els continguts dels productes químics que s'utilitzen, aplicar-los en les quantitats i els moments adients, conèixer

mínimament i mantenir una gran diversitat de màquines i eines, disposar i distribuir els recursos humans quan toca, controlar la tresoreria i conèixer les diverses fonts de finançament,...

La industrialització del camp va, però, molt més enllà dels canvis en la manera de conrear i de pujar els animals i dels canvis en el contingut de les feines i l'organització del temps dels agricultors i ramaders. En la industrialització del camp és la mateixa feina del conreu i la cria que passa a un segon terme i es veu desdibuixada i engolida per la indústria i els serveis que abans comerciaven amb el pagès. Aquesta mena de subducció és en un primer moment tecnològica; el pagès ja no conrea les llavors que ha produït l'any anterior i passa a dependre completament de les innovacions que es produeixen en les indústries de llavors, maquinària, pinsos,... Tot seguit s'anirà convertint en una absorció empresarial, en la qual l'industrial o el comerciant assumeixen directament el conreu o la cria ramadera. Es començà de bon hora amb les integracions ramaderes, amb les quals els pinsaires esdevenien amos de porcs, pollastres i vedells i més recentment la frontera entre uns i altres es difumina per totes bandes. Ja no n'hi ha prou amb ser agricultor o ramader; s'ha de ser industrial i comerciant agroalimentari; sinó, els beneficis i la subsistència tenen els dies comptats.

En la mesura que les operacions de conreu o cria i els productes finals del camp s'han anat estandarditzant i han augmentat en contingut tecnològic, l'aplicació de processos industrials és més fàcil, i l'industrial aferma el seu domini sobre l'agricultura. I en la mesura la societat consumeix cada cop més productes elaborats i serveis, és l'imperi comercial qui reforça la seva empremta. En conseqüència, el sector agrari ha quedat integrat en una cadena de producció en la qual mana el comercial, creu l'industrial, organitzen i controlen els tècnics de les empreses de serveis i executen uns operaris sense gaire qualificació i amb una remuneració de subsistència. Alguns d'aquests darrers operaris són el que treballen a les granges i els camps de conreu i constitueixen els elements més visibles de l'agricultura actual.

I enmig de tot plegat, quin és el destí de les restes del naufragi que encara queden de l'Arcàdia pagesa?. Naturalment, hi ha pagesos que es fan i poden fer-se industrials i comerciants; ara bé, per això han de canviar radicalment de manera de fer i vendre's l'ànima. A dia d'avui existeixen, amb tot, petits segments o nínxols del comerç i la indústria on aquestes darreres activitats englotidores tenen un pes més reduït i on l'art del conreu de la terra o de la cria d'animals (paraules amb les quals descriuen encara els diccionaris l'agricultura i la ramaderia) mantenen un sentit i vigor. Són els petits productors que es mantenen a través de la venda de petites produccions a la plaça, les vendes en botigues autònomes, la distribució domiciliària,... ; és on es troben els darrers reductes dels sabers i les llibertats pageses.

I quin és el futur d'aquest petit món pagès d'avui?. No gaire falaguer, si continuen les forces dominants dels darrers anys. Però, la gasolina augmenta de preu, els riscs alimentaris creixen, la finança que nodreix el poder comercial flaqueja,... I la roda del temps segueix la seva marxa; potser no ben bé cap al seu punt d'origen, però sí en una espiral que obliga a replantejar-se interrogants de sempre i aspectes que tornen a l'actualitat. Al cap i a la fi, l'ou de la gallina del corral o del jardí pot fer trontollar la més gran fortuna alimentària, i com diu la rondalla popular recollida per Valeri Serra:

“Balleu fadrinets, balleu,
que demà no ballareu:
l'un agafarà l'aixada,
l'altre agafarà l'arreu” .